

Ключевые слова: образ педагога, образ профессии, целостное видение современного педагога.

IMAGE OF THE TEACHER IN THE UNIVERSITY

I. V. Lutsenko

The author of the article analyzes the concepts “image of teacher” and “image of profession”, examines the problem of holistic vision about modern teacher forming at students. It is proved that nowadays the University faces a very difficult problem –working out of such innovative technologies of teachers' preparation, that will correspond to the world educational standards and will be based on traditional, firm national values of education. Therein the perspective direction of education improvement appears to be the realization of humanistic educational paradigm according to which the ultimate aim of preparation is graduation of specialists able to self-development and self-improvement.

Key words: image of teacher, image of profession, holistic vision about modern teacher.

Луценко Ірина Володимирівна – старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, вул. Оборонна 2 valeryab@rambler.ru

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор В. М. Алфімов

УДК 37.037

ЛЮДИНА ТА ЇЇ ПОТРЕБИ В СВІТІ СПОЖИВАННЯ

С. С. Рашидова

У статті розглядається феномен людини та її потреба світіспоживання; показується, що проблема людини – складна, комплексна, а людина є об'єктом досліджень різних галузей знань; аналізуються культурні, зокрема, художні потреби, їх роль у становленні Людини.

Ключові слова: людина, потреби людини, культурні потреби, художні потреби, мистецтво.

Проблема людини є складною, комплексною і актуальною у всі часи. Людина – це цілий світ. Вона виступає об'єктом досліджень філософії, культурології, психології, соціології, педагогіки тощо. І як би

вчені не намагалися пізнати її, і скільки б не виникало напрямків антропології, до кінця пізнати її неможливо. «Її слід розуміти як систему найвищого ступеня складності. Людина воістину багатовимірна або, як казав Томбрович, повномасштабна, оскільки складається з біологічних, суспільних і психологічних структур, оскільки її дії визначаються різнорідними матеріальними і духовними мотивами з огляду на те, що вона функціонує на свідомому і несвідомому рівнях, у неї є пізнавальні, емоційні та вольові системи, вона є неповторною особистістю, нарешті, живе одночасно і в зовнішньому, і у внутрішньому світі. Складність людини багато в чому прихована від нас, якщо ми спостерігаємо індивіда, який, зігнувшись, бредє по вулиці в сутінкову годину. Однак більш глибоке пізнання людської поведінки розкриває вражаючу багатоаспектність і динамізм» [5, с.18].

І все ж вчені різних напрямів науки намагаються з різних боків збагнути і пояснити людську особистість і її потреби. У статті ми звернемося до робіт філософів, культурологів М. Кагана, Г. Померанца, Хосе Ортега-і-Гассета, М. Бережного, психологів О. Асмолова, О. Леонтьєва, Ю. Козелецького, соціолога М. Кветного.

«Всі сторони цього складного утворення, якою є людська особистість, потребують уважного вивчення, що базується на знанні психологічних характеристик, основних властивостей і якостей особистості, до яких належать: спрямованість, що являє систему потреб, інтересів та ідеалів; здібності, тобто система її інтелектуальних, вольових і емоційних властивостей; темперамент, що включає в себе систему природних властивостей, або тип вищої нервової діяльності; характер, що являє собою систему властивостей людини, її своєрідний духовний вигляд, що виявляється в поведінці, вчинках; воля і самосвідомість» [8, с. 23-24].

Психолог А. Г. Асмолов зазначає, що потяги, потреби, установки, прагнення і бажання людини – ось найбільш перевірений матеріал, для того щоб змусити статую особистості рухатися і діяти [1, с. 6].

А. Н. Леонтьєв першою передумовою будь-якої діяльності називає суб'єкт, що володіє потребами. А наявність у суб'єкта потреб – фундаментальною умовою його існування, як і обмін речовин [6].

Отже, людина, її спрямованість передусім визначаються її потребами. Потреби визначають діяльність людини, її вчинки, пояснюють мотиви, інтереси і цінності. Тому нашим завданням буде розгляд

людських потреб у світі споживання, аналіз культурних потреб та їх ролі у становленні Людини.

«Соціалістична система виробництва і споживання зруйнована, комуністичний ідеал – всебічно вільний розвиток усіх членів суспільства – похований під уламками глобальної ринкової ейфорії. Утворився вакуум у свідомості мільйонів людей, бо ринкові відносини не можуть стати суспільним ідеалом – це дуже примітивно, вульгарно, бездуховно. Ринок не стимулює піднесених потреб. Він – лише засіб, спосіб виживання одних і збагачення інших» [2]. Отже, змінилися орієнтири і цінності, змінилися потреби: те, що ще не так давно являло певну цінність, навіть святість і непорушність, сьогодні нівельовано, насамперед, матеріальними цінностями, прагненням до збагачення, з іншого боку, загальним смутком, пов'язаним з втратою соціальних і особистих цінностей, життєвих перспектив, заради яких варто жити, боротися і навіть померти. Така ситуація не сприяє формуванню піднесених (духовних, інтелектуальних, мистецьких тощо) потреб, а формує людину-споживача. Багатьох задовольняють біологічні (вітальні) потреби: в їжі, сексі, розвагах.

Жадібність до споживання стає домінуючою психічною силою в сучасному індустріальному суспільстві. Чим більше влади людина має над машиною, тим більш безвладне її існування, чим більше вона споживає, тим більше стає рабом власних потреб. Свобода до споживання стає сутністю людської свободи. Людина-споживач в її крайніх формах є психоаналітичний тип алкоголіка, наркомана, хворого на СНІД [2].

Вчені намагаються аналізувати і пояснювати, чому так відбувається, чому ситуація, що склалася, по-різному впливає на людей, чому одні змінюються якісно, самовдосконалюються, а інші плывуть за течією.

М. М. Бережний відзначає два типи життєвої поведінки людей: «Залежно від способів формування потреб серед безлічі людей можна виділити переважання однієї з двох ліній індивідуального життєвого шляху: висхідна і спадна. Одні, дотримуючись закону узвишся потреб, вибирають важкий шлях набуття освіти, спеціальності, професійних і вольових навичок, досвід спілкування і співпраці. Ці люди не задовольняються засвоєнням і використанням накопичених знань, вони йдуть далі, здійснюють нові відкриття, розсовують межі суспільного прогресу». І на підтвердження відмінності між піднесеними і збоченими

потребами наводить притчу про Сократа: «Відомо, що Сократ проводив свої філософські бесіди на галявинах, його слухачі були чоловіки. Одного разу до нього підійшла жінка легкої поведінки і сказала: Ви їм розповідаєте про високі матерії, а варто мені поманити пальчиком, і кожен з ваших слухачів побіжить за мною. Сократ їй сказав: Ви праві, побіжить за вами, тому що ви ведете вниз, а я веду вгору, а вниз йти легше, ніж вгору» [2].

Відомий філософ, культуролог Г. С. Померанц, розмірковуючи про сутність людини і становлення її як особистості у роботі «Збирання себе» дає загальну характеристику сьогоденної більшості: «Якщо говорити про більшість людей у звичайних їх станах ... Звичайний наш стан – це відірваність від глибин буття. Вона, відірваність, в ході розвитку суспільства лише змінила свою форму ... Несвідома відірваність від глибин буття – це грубість, примітивність, дикість. Чому вона поступилася місцем? Чи можна сказати, що вона поступилася духовності? Ні, набагато частіше вона поступилася місцем вульгарності. А вульгарність – це самовдоволення відірваність від глибин буття. І ні в якій мірі не прогрес» [7, с. 85].

Крім того, в кожній людині присутні нице і піднесене. І від того, яке з них бере гору, залежить, наскільки вона людина. Тож, якими є потреби, така і людина. Разом з тим, визнаючи ієрархічне існування потреб, слід зауважити, що без вітальних потреб немає і людини, важко уявити її і без накопичення матеріальних цінностей. Але важливо, щоб накопичення матеріального багатства не стало єдиним сенсом всього її життя.

А. Н. Леонтьєв так аналізує шлях розвитку людських потреб: «Хоча потреби людини, задоволення яких є необхідною умовою підтримки фізичного існування, відрізняються від її потреб, що не мають своїх гомологів у тварин, розходження це не є абсолютним, і історичне перетворення охоплює всю сферу потреб. Разом зі зміною і збагаченням предметного змісту потреб людини відбувається також зміна і форм їхнього психічного відображення, у результаті чого вони здатні здобувати ідеаторний характер і завдяки цьому ставати психологічно інваріантними; так, їжа залишається їжею і для голодної, і для ситої людини. Разом з тим розвиток духовного виробництва породжує такі потреби, які можуть існувати тільки за наявності «плану свідомості». Нарешті, формується особливий тип потреб – потреб предметно-функціональних, таких як

потреба в праці, художній творчості і т. д. Найголовніше ж полягає в тому, що у людини потреби вступають у нові відносини одна з одною. Хоча задоволення вітальних потреб залишається для людини «першою справою» і непереборною умовою її життя, вищі, спеціальної людські потреби зовсім не утворюють лише поверхові утворення, що нашаровуються на них. Тому і відбувається так, що коли на одну чашу ваг лягають найфундаментальніші вітальні потреби людини, а на іншу – її вищі потреби, то переважити можуть саме останні. Це загальновідомо і не вимагає доказу» [6].

У зв'язку зі сказаним на перший план виступає завдання формування потреб вищого порядку, що відрізняють людину від інстинктивного життя тварин і безпосередньо створюють Людину.

П'ять основних видів соціальних потреб людини, виділених М. С. Кветним, власне і виступають потребами вищого порядку, розкриваючи різні сторони людини як соціальної істоти. Це перетворюючі потреби, пізнавальні потреби, ціннісно-орієнтаційні потреби, потреба у спілкуванні, художні потреби [4, с. 135]. Їх по праву можна було б назвати культурними потребами, як це зробив М. С. Каган. Останній до них відніс такі:

1. Потреба в новому штучному середовищі, у «другій природі», яка містить те, що відсутнє в людині у «першій природі», що заповнює вирвану людьми у природі і обживану ними екологічну нішу.

2. Потреба в знаннях, що опосередковують культурну творчість.

3. Потреба в цінностях.

4. Потреба в моделях, що передбачають дії. Це потреба в образах того, що твориться, що випереджають його появу, в ідеалах, які повинні перетворитися на реальність, тобто у проектах того, що повинно бути створене на основі знань і під напрямком і керівництвом цінностей. Ці проекти – абсолютно необхідна опосередковуюча ланка між знаннями, цінностями і творінням.

5. Потреба в іншій людині як співучаснику власного буття.

6. Потреба в додатковому ілюзорному досвіді. Немає жодного народу, що не створив би для себе міфів, і позбавленого мистецтва [3, с. 143-147].

Слід зазначити, що названі потреби можуть як взаємодоповнюватися, так і ототожнюватися. Скажімо, художні потреби одночасно можуть виступати як перетворюючі, пізнавальні та ціннісно-

орієнтаційні потреби (у класифікації М. Кветного). Те ж саме можна простежити, аналізуючи класифікацію М. Кагана. Підтвердження цієї думки знаходимо в роботі Хосе Ортега-і-Гассет «Адам у раю». Він зазначає, що «кожне мистецтво народжується в процесі диференціації корінної потреби самовираження, яка закладена в людині, яка і є людина» [9, с. 65].

Слід підкреслити особливу роль художніх потреб у структурі людської особистості і знову звернутися до вже названої роботи Г. С. Померанца, де він в лекції «Мистецтво і становлення людини» підкреслює значення мистецтва для «звільнення від ваги нашого глибоко аритмічного життя»: «Це одна із загадок – як відновити ритм нашого життя, яке глибоко аритмічне, розірване на частини, підпорядковане механізму ділової зосередженості. Якщо не завжди ми стоїмо біля машини, то стаємо самі інтелектуальними машинами. І відновлення ритму страшно важливе, мистецтво це дає» [7, с. 82].

Тут міститься ще одна проблема – проблема співвідношення науки і мистецтва. На наш погляд, вона являє певний інтерес для вчених. Так, розмірковуючи над людською сутністю, Хосе Ортега-і-Гассет підкреслює, що потреба створюється проблемою. «Наука – перший щабель на шляху вирішення проблеми людини; мораль – другий ступінь. Мистецтво – це спроба дістатися до найпотаємнішого, таємного» [7, с. 66]. Але, звичайно ж, проблема співвідношення науки і мистецтва вимагає окремого розгляду.

Таким чином, для гармонізації людини із собою та зовнішнім світом, світом споживання, постає проблема формування потреб вищого порядку, до яких віднесено культурні, зокрема, художні потреби. Саме мистецтво покликано гармонізувати внутрішній світ людини, гармонізувати людину із зовнішнім світом, сприяє самовираженню, становленню людини як особистості, облагороджує. Власне створює Людину і рятує її. Яким чином це відбувається – проблема подальших досліджень, пов'язаних з формуванням художніх потреб.

Література

1. Асмолов А. Г. Психология личности: Учебник / Асмолов А. Г. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 367 с.
2. Бережной Н. М. Человек и его потребности / Под ред. Диденко В.Д. [Электронный ресурс] / Режим доступа: lib.vvsu.ru/books.
3. Каган М. С. Философия культуры / Каган М. С. – СПб, 1996. – С. 143–147.

4. Кветной М. С. Человеческая деятельность: сущность, структура, типы (социологический аспект) / Кветной М. С. – Саратов, 1974. – С. 135.
5. Козелецкий Ю. Человек многомерный (психологические эссе) / Козелецкий Ю. – К.:Лыбидь, 1991. – 288с.
6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / Леонтьев А. Н. – М., 1975. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.psy.msu.ru/science/public/leontev/index.html.
7. Померанц Г. С. Собрание себя. Курс лекций / Померанц Г. С. – М.: ЛИА «ДОК», 1993. – 244 с.
8. Социология молодежи: учебник / [под ред. д-ра социол. наук, проф., чл.-корр. РАН В. Н. Кузнецова]. – М.: Гардарики, 2005. – 335 с.
9. Хосе Ортега-и-Гассет. Эстетика. Философия культуры / Хосе Ортега-и-Гассет [Вступ. ст. Г. М. Фридлендера; сост. В. Е. Багно]. – М.: Искусство, 1991. – 588 с. – (История эстетики в памятниках и документах).

ЧЕЛОВЕК И ЕГО ПОТРЕБНОСТИ В МИРЕ ПОТРЕБЛЕНИЯ

С. С. Рашидова

В статье рассматривается феномен человека и его потребностей в мире потребления; показывается, что проблема человека – многогранная, комплексная проблема, а человек является объектом исследований разных областей знания; анализируются культурные, в частности, художественные потребности, и их роль в становлении Человека.

Ключевые слова: человек, потребности человека, культурные потребности, художественные потребности, искусство.

MAN AND HIS NECESSITIES IN THE WORLD OF CONSUMPTION

S. S. Rashidova

The article discusses the phenomenon of human and his needs in the world of consumption, it is shown that the problem of human – a multi-faceted, complex issue, and the person is the subject of research of different areas of knowledge, cultural analyzes, in particular artistic needs, and their role in the formation of human.

Key words: human, human needs, cultural needs, the needs of art, and art.

Рашидова Світлана Станіславівна – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна) *E-mail:* svetlana101068@gmail.com

Рецензент – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор Г. П. Шевченко